

Uwarunkowania i przebieg emigracji Polaków przed i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej

JEL classification: J00 General

Słowa kluczowe: emigracja, Unia Europejska, mobilność wewnątrzunijna, transformacja, integracja

Keywords: emigration, European Union, intra-EU mobility, transformation, integration

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest analiza emigracji Polaków przed i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Zjawisko emigracji jest bardzo istotnym elementem współczesnych międzynarodowych stosunków społecznych i ekonomicznych. Zmieniające się w czasie jego przyczyny i kierunki stanowią podstawę do prowadzenia naukowych badań nad tym procesem. W niniejszym artykule skoncentrowano się na przyczynach, rozmiarach i głównych kierunkach emigracji Polaków od 1989 r. Artykuł został podzielony na dwie części. Pierwsza z nich charakteryzuje badane zjawisko w okresie od 1989 r. do 2004 r. W drugiej części autorka skupia się na analizie emigracji Polaków od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej. W badaniach wykorzystano metodę badań dokumentów, statystyczną oraz analizy piśmiennictwa.

Determinants and course of Polish emigration before and after Polish accession to the European Union

Abstract: The purpose of this article is to analyse the emigration of Poles before and after Polish accession to the European Union. The phenomenon of emigration is an essential component of contemporary international social and economic relations. Its directions and causes, changing in time, are the basis for conducting research into this process. The following article concentrates on the causes, extent, and main directions of foreign emigration of Poles since 1989. The article is divided into two parts. The first part characterizes the researched phenomenon between the years 1989 and 2004. In the second part, the author focuses on the analysis of the foreign emigration of Poles since Poland's accession to the European Union. The study uses a document research method, statistical method and literature analysis.

Wstęp

Zjawisko migracji zagranicznych jest związane z procesem globalizacji i występuje z różnym natężeniem w większości krajów. Procesy migracyjne stanowią nieodłączny element społeczno-ekonomicznej historii naszego kraju. Polska określana jest jako tradycyjny kraj emigracji. Oznacza to, że skala wyjazdów Polaków za granicę jest większa niż przyjazdów cudzoziemców do Polski. Od dziesięcioleci polscy emigranci są obecni na wszystkich kontynentach. Tworzą liczne wspólnoty oraz budują kulturę materialną i duchową wielu krajów. Przyczyn wyjazdów za granicę jest bardzo wiele. Należą do nich w szczególności: wysokie bezrobocie, presja demograficzna, wyższe płace i lepsze warunki do prowadzenia biznesu w kraju emigracji, chęć edukacji i rozwoju, łączenie rodzin, leczenie i rehabilitacja, a także moda. Najważniejszą przyczyną wyjazdów spośród wyżej wymienionych stanowią od wielu lat cele zarobkowe. Polacy poszukują optymalnych warunków do życia. Nasz naród uznawany jest za jeden z najbardziej mobilnych w Europie. Oszacowanie skali emigracji jest jednak coraz trudniejsze (przyjęte rozwiązania metodologiczne, szara strefa). Można podać jedynie przybliżone dane, które opisują rozmiary migracji zagranicznych przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz skonfrontować je z obserwowanymi najnowszymi tendencjami mobilności Polaków.

Emigracja Polaków w latach 1989–2004

Upadek systemu komunistycznego w Polsce miał bardzo duży wpływ na mobilność Polaków. Zmiany, jakie nastąpiły po 1989 r., oddziaływały na formę oraz strukturę migracji. W 1989 r. wprowadzono rozporządzenie umożliwiające posiadanie paszportu na własność oraz opuszczenie kraju w dowolnym momencie (do tego czasu konieczne było pozwolenie władz). Był to przełomowy okres w historii. Polacy zaczęli masowo ubiegać się o wydanie paszportu. Tworzyły się liczne kolejki w urzędach państwowych. Dzięki liberalizacji zasad ruchu granicznego Polacy mogli nie tylko wyjeżdżać z kraju, lecz także do niego powracać, bez negatywnych konsekwencji politycznych. Najłatwiej było wyjechać do RFN, Szwecji i Szwajcarii. W ciągu kilku lat wiele krajów zaczęło znosić wobec Polaków także obowiązek wizowy. W 1990 r. Dania, RFN, Włochy, Francja oraz kraje Beneluksu zrezygnowały z ograniczeń dotyczących swobody przyjazdów Polaków. W 1991 r. dołączyła do nich Norwegia, Szwecja, Austria, Finlandia oraz Malta. Jedynie Wielka Brytania obawiała się masowego napływu taniej siły roboczej z Polski i nie zdecydowała się na taki krok. Nie złagodziła swojej polityki wizowej. Jak pokazuje dalszy bieg historii, obawy tego kraju były w pełni uzasadnione¹.

¹ A. Bonusiak, E. Czop, K. Stykus, *Migracje polskie. Historia i współczesność*, Rzeszów 2010, s. 101–103.

Władze polskie przez odpowiednie dostosowanie krajowego ustawodawstwa zabiegały także o możliwość podejmowania legalnej pracy za granicą (Ustawa o zatrudnieniu z grudnia 1989 r.). Obywatel Polski był zobowiązany do otrzymania właściwego zezwolenia oraz wizy pobytowej. Układ Europejski, podpisany przez Polskę w 1991 roku, stowarzyszał ją ze wspólnotami europejskimi oraz ich poszczególnymi członkami. Podpisano umowy dwustronne m.in. z: Francją, Hiszpanią, Szwajcarią, Rosją i Słowacją. Możliwość wyjazdów do Europy Zachodniej w celach zarobkowych istniała głównie dzięki zawartym umowom bilateralnym².

Polacy decydowali się na wyjazd za granicę ze względu na wzrastającą w szybkim tempie stopę bezrobocia w kraju (w 1990 r. — 6,5%, a w 1993 r. — 16,4%). Jej wzrost był bezpośrednio związany ze spadkiem produkcji globalnej o 15% w 1990 i 8% w 1991 r.³

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych wyjeżdżało z Polski około 300–400 tys. osób rocznie. O migracjach krótkookresowych decydowały głównie czynniki ekonomiczne. Polacy porównywali relacje stawek płac oraz kosztów utrzymania w kraju i za granicą. Potrzeby rynków pracy krajów przyjmujących często ograniczane były do sektorów oferujących prace sezonowe. Polacy znajdowali zatrudnienie głównie w Niemczech przy pracach sezonowych w rolnictwie, budownictwie i gastronomii⁴. Wiele osób decydowało się na zatrudnienie w tych samych działach półlegalnie lub nielegalnie. Osoby te nie były objęte opieką społeczną i zdrowotną. Migranci liczyli na to, że po wejściu Polski do Unii Europejskiej nastąpi liberalizacja rynków zachodnich i ich położenie się poprawi⁵.

W dniu 25 września 2002 r. w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej podpisana została deklaracja dotycząca współpracy polsko-brytyjskiej. Uzgodniono m.in. zasady zatrudniania polskich obywateli podczas pobytu turystycznego jako pracowników sezonowych oraz współpracy między urzędami pracy⁶. Do głównych motywów skłaniających do czasowych wyjazdów należała przede wszystkim chęć poznania świata oraz zarobienia pieniędzy. W dalszej kolejności wskazywano brak perspektyw na poprawę sytuacji w kraju oraz problemy na lokalnym rynku pracy. Polacy nie decydowali się na emigrację, ale na czasowe migracje zarobkowe — zarówno o charakterze legalnym, jak i nielegalnym. Kierowali się do dużych miast Grecji, Włoch oraz Hiszpanii, w których znalezienie pracy było łatwiejsze. Lata 1989–2000 charakteryzowały się wielokrotnym wzrostem liczby wyjazdów za granicę. W okresie 1990–2004 odnotowano, że około 330 tys. osób opuściło kraj. Tak niski wynik wiąże się z tym, że za emigrantów uznaje

² E. Czop, *Migranci polscy w krajach unijnej piętnastki (1992–2011). Wybrane zagadnienia*, Rzeszów 2013, s. 34–44.

³ W. Kwiatkowska, *Zmiany strukturalne na rynku pracy*, Łódź 2007, s. 181.

⁴ E. Czop, *op. cit.*, s. 34–44.

⁵ *Ibidem*, s. 107–109.

⁶ *Ibidem*.

się w Polsce wyłącznie osoby opuszczające kraj z zamiarem osiedlenia się za granicą oraz wymeldowujące się z pobytu stałego. Dane oficjalne prezentują niewielki wycinek zjawiska⁷.

Powszechny Spis Ludności z 1998 r. (zrealizowany tuż przed zmianą systemową) wykazywał nieobecność w Polsce ponad 900 tys. jej mieszkańców, którzy przebywali poza granicami kraju. W Mikrospisie z 1995 r. liczba ta została oceniona także na ok. 900 tys. osób⁸.

Tabela 1. Emigranci przebywający czasowo za granicą powyżej 2 miesięcy według czasu przebywania i płci (stan na 2002 r.)

Okres przebywania	Liczba emigrantów		
	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem
2–6 miesięcy	39,757	40,124	79,881
6–12 miesięcy	42,535	37,479	80,014
12 miesięcy i więcej	340,820	285,370	626,190
Razem	423,112	362,973	786,085

Źródło: NSP — *Migracje zagraniczne ludności 2002*, red. H. Dmochowska, GUS, Warszawa 2003, s. 168.

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r. za granicą czasowo przebywało 786,1 tys. osób mających w Polsce stałe miejsce zamieszkania⁹.

Około 80% tych osób, czyli ponad 626 tys., przebywało za granicą 12 miesięcy lub dłużej. Pozostali, czyli prawie 160 tys. osób, przebywali za granicą od 2 do 12 miesięcy. Po uwzględnieniu kolejnych 300 tys. wymeldowanych z Polski ogólna liczba Polaków poza krajem wynosiła prawie 1,1 mln. Od końca lat osiemdziesiątych do 2002 r. liczba polskich migrantów była względnie stabilna. Jeżeli przeanalizować dane z dwóch spisów (1988 i 2002 r.) można zauważyć, że znacznie wzrosła liczba migrujących kobiet (z 213 tys. do 423 tys.) oraz zwiększyła się liczba wyjazdów mieszkańców wsi¹⁰.

Do regionów o podwyższonym poziomie mobilności należała północno-wschodnia (woj. warmińsko-mazurskie i podlaskie), południowa (woj. podkarpackie i małopolskie) oraz południowo-zachodnia (woj. dolnośląskie i opolskie) część Polski. Według Spisu Powszechnego z 2002 r. najwięcej migrantów pochodziło z województwa śląskiego, opolskiego, małopolskiego oraz podkarpackiego¹¹. W przypadku województwa dolnośląskiego na tysiąc osób aktywnych zawodowo przypadało dwadzieścia osób pracujących za granicą, a w opolskim

⁷ E. Czop, *op. cit.*, s. 34–44.

⁸ *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, red. P. Kaczmarczyk, Warszawa 2008, s. 17.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ E. Czop, *op. cit.*, s. 34–44.

¹¹ *Ibidem*.

co dziesiąta osoba spośród aktywnych zawodowo przebywała poza krajem¹². W 2002 r. województwa warmińsko-mazurskie i dolnośląskie należały do regionów o jednych z najwyższych stóp bezrobocia (odpowiednio 29,5 i 22,3%). Z województwa warmińsko-mazurskiego zaczęły wyjeżdżać wnuki rdzennych mieszkańców regionu, które chciały poprawić swój standard życia i nie widziały perspektyw na pracę w Polsce. Staraly się przy tym o obywatelstwo niemieckie¹³.

Województwo opolskie należało do regionu o jednym z największych nasileni migracji zagranicznych. Masowość tego zjawiska dotyczyła w szczególności ludności autochtonicznej, czyli osób o śląskim pochodzeniu. Istniało wiele przyczyn emigracji zagranicznej (głównie do Niemiec) tej grupy ludności. Miały one podłoże zarówno historyczno-kulturowe, jak i polityczno-ekonomiczne. W okresie przełomu politycznego, jaki nastąpił pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku, sytuacja zamieszkałych w Polsce autochtonów śląskich zmieniła się. W Polsce zniesione zostały bariery wyjazdowe, a strona niemiecka wprowadziła regulacje, które umożliwiały potwierdzanie niemieckiego obywatelstwa osobom zamieszkałym w Polsce. Dzięki ustabilizowaniu stosunków między Polską a Niemcami (otwarciu granicy, milczącemu zaakceptowaniu przez polskie władze podwójnego obywatelstwa, zniesieniu bezpośredniej presji politycznej w stosunku do emigrantów) wybór między pozostaniem w Polsce a emigracją stał w Niemczech przestał być aktualny¹⁴.

Przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej najwięcej Polaków wyjeżdżało do Niemiec, Stanów Zjednoczonych, Włoch, Kanady oraz Wielkiej Brytanii. Mieszkańcy województw południowych preferowali wyjazdy do Stanów Zjednoczonych, Włoch i Hiszpanii. Osoby pochodzące z województwa opolskiego oraz Warmii i Mazur kierowały się głównie do Niemiec, a osoby pochodzące z województwa dolnośląskiego — do USA, Kanady, Hiszpanii oraz Włoch. Do Wielkiej Brytanii najczęściej wyjeżdżali mieszkańcy województwa mazowieckiego, podkarpackiego i małopolskiego¹⁵.

Migracje zagraniczne Polaków w okresie transformacji uwarunkowane były niekorzystną sytuacją na polskim rynku pracy (wysokie bezrobocie, niewielka elastyczność, niedostosowania strukturalne). Migrowały wówczas osoby o stosunkowo niskim wykształceniu, które nie potrafiły dostosować się do przemian na rodzimym rynku pracy (rzeczywistość transformacyjna). Z powodu braku umiejętności podnoszenia swoich kwalifikacji ograniczone były ich możliwości pracy i awansu¹⁶.

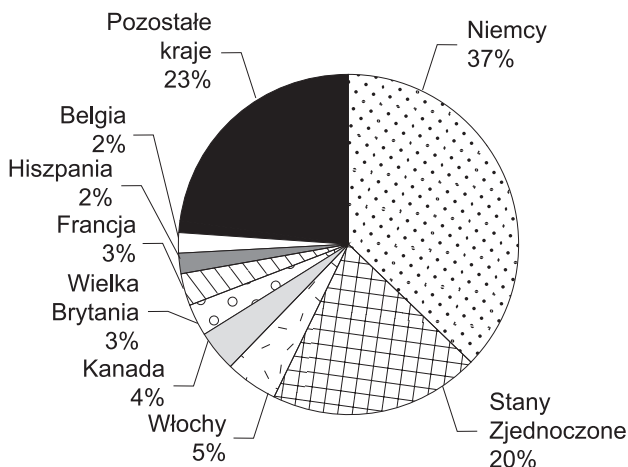
¹² *Ibidem*.

¹³ R. Jończy, *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego*, Opole 2006, s. 10–12.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

Wykres 1. Główny kierunek emigracji Polaków (stan na 2002 r.)

Źródło: NSP 2002, http://stat.gov.pl/cps/rde/xber/gus/raport_z_wynikow_nsp_ludnosci_i_mieszkam_2002.pdf (dostęp: 4.04.2015).

W latach dziewięćdziesiątych XX w. zwiększyły się możliwości podjęcia studiów w zachodniej części Europy. Polscy studenci kierowali się w tym celu głównie do Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec oraz Belgii i Włoch. Co roku naukę za granicą podejmowało ponad 3 tys. osób. Celem wyjazdów były nie tylko względy edukacyjne, lecz przede wszystkim chęć poprawy swojej sytuacji materialnej. W tym okresie obserwowano ogólny wzrost tendencji do krótkich wyjazdów (trwających do roku). Osoby wyjeżdżające z Polski były skłonne podjąć za granicą pracę na gorszych warunkach zatrudnienia, ale pozwalającą na podniesienie ich standardu życia w Polsce. Atrakcyjne stawały się nawet nisko płatne prace fizyczne, ponieważ złotówka miała wówczas bardzo niewielką wartość¹⁷.

W latach 1989–2004 pojawiło się kilka modeli zachowań migracyjnych. Migrowano z regionów peryferyjnych o dużych tradycjach migracyjnych (Podlasie, Opolszczyzna) do gorszego sektora na rynkach pracy krajów docelowych (Niemcy, Stany Zjednoczone).

W ruchach migracyjnych przeważały osoby o niższych kwalifikacjach i gorszym wykształceniu¹⁸. W latach dziewięćdziesiątych do pracy za granicą wyjeżdżały głównie osoby w wieku 25–29 oraz 30–34 lat. Wyjazdy zarobkowe za granicę wiązały się z brakiem zaangażowania w życie swojej gminy czy województwa

¹⁷ E. Czop, *op. cit.*, s. 34–44.

¹⁸ *Ibidem*.

oraz nieuczestniczeniem w rodzimym rynku pracy. Powstał wówczas model — dom i rodzina w Polsce, a praca poza granicami kraju¹⁹.

Emigracja Polaków po wejściu Polski do Unii Europejskiej

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. było przełomowym czynnikiem o charakterze instytucjonalnym. Akcesja do UE umożliwiła po raz pierwszy w nowożytnej historii swobodne podejmowanie zatrudnienia w wybranych krajach UE. Jak stanowi art. 45 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej: „Swoboda ta obejmuje zniesienie wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową między pracownikami Państw Członkowskich w zakresie zatrudnienia, wynagrodzenia i innych warunków pracy”²⁰.

Dzięki wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej obniżyły się bariery ryzyka związane w przeszłości z migracją międzynarodową. Unia gwarantowała prawa pracownicze przybyšom z Polski. Migracje zaczęły tracić swój dotychczasowy okazjonalny charakter. Po 1 maja 2004 r. procesy migracyjne zaczęły łączyć w sobie elementy ciągłości i zmiany. Wcześniej podporządkowane były sytuacji politycznej, ograniczane przez trudności z wyjazdem, brakiem dostępu do rynku pracy oraz możliwości trwałego osiedlenia się²¹.

Pierwsza wielka fala emigracji Polaków pojawiła się po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Obecnie trwa druga wielka fala emigracji o nieco odmiennym charakterze. W 2013 r. z Polski wyjechało aż 70 tys. osób. Około 2,2 mln Polaków przebywało ponad trzy miesiące za granicą w 2013 r. Rok wcześniej było ich 2,13 mln.

Za granicą mieszka o 1,41 mln więcej Polaków niż w 2002 r.²² Zbliżamy się do rekordu z 2007 r., kiedy za granicą mieszkało 2,27 mln rodaków.

Z najnowszych badań Work Service „Migracje zarobkowe Polaków” z marca 2015 r. wynika, że w 2015 r. Polskę w celach zarobkowych chce opuścić aż 1,275 mln (1,025 mln w 2014 r.). Oznacza to, że liczba polskich emigrantów wzrosła aż do 3 mln²³. W kolejnej edycji badania, migrację zarobkową rozważało 14,7% aktywnych lub potencjalnych uczestników rynku pracy w Polsce.

Była to grupa 3,1 mln osób, czyli niemal 10% całej dorosłej populacji Polski. Liczba Polaków rozważających opuszczenie kraju w poszukiwaniu pracy spadła

¹⁹ R. Jończy, *op. cit.*, s. 34–44.

²⁰ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej — wersja skonsolidowana (Dz. Urz. UE 2012 C 326, s. 1), art. 45.

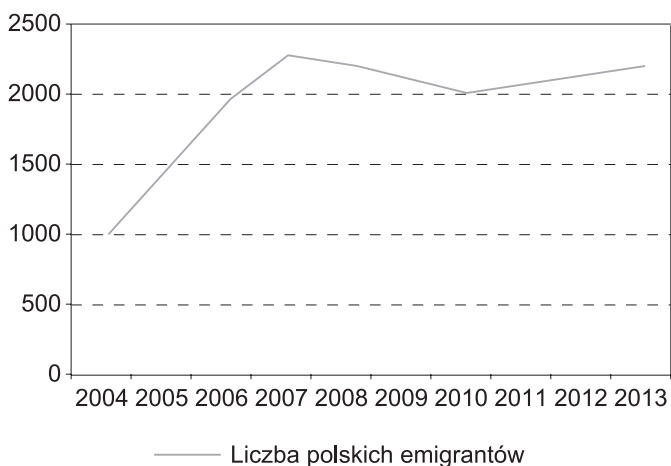
²¹ *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004. Analiza psychologiczno-socjologiczna*, red. H. Grzymała-Moszczyńska *et al.*, Kraków 2010, s. 19–20.

²² B. Marczuk, *Emigracja bliska rekordu. Ci ludzie już nie wrócą*, <http://www.rp.pl/artykul/17,1143599-Emigracja-bliska-rekordu--Ci-ludzie-juz-nie-wroca.html> (dostęp: 12.01.2015).

²³ *Migracje zarobkowe Polaków*, Raport Work Service S.A., www.workservice.pl (dostęp: 27.04.2015).

w ciągu półrocza o 6 pp., co przekłada się na 1 mln osób. („Migracje zarobkowe Polaków”, październik 2015) — najnowszy raport ma się ukazać w maju tego roku.

Najwcześniej swoje rynki pracy dla Polaków otworzyły Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja. W 2006 r. zdecydowały się na to Finlandia, Grecja, Hiszpania i Portugalia, a w kolejnych latach — Włochy, Holandia, Luksemburg, Francja, Belgia i Dania. Jedynie Austria i Niemcy mimo ułatwień w poszczególnych sektorach nadal utrzymywały restrykcje na swoich rynkach i wymagały od Polaków pozwoleń na pracę²⁴. Dominowały czasowe formy migracji oraz zarobkowe motywy mobilności.

Wykres 2. Liczba polskich emigrantów w latach 2004–2013 (w tys., stan na koniec roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2013*, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, GUS, Warszawa, 2014, s. 3.

W ciągu ostatnich lat możemy zaobserwować odejście od tradycyjnych krajów docelowych, do których należały Niemcy i Stany Zjednoczone. Pozycję zdecydowanie dominującego kraju docelowego w okresie przedakcesyjnym, czyli Niemiec, zajmuje Wielka Brytania. Razem z Irlandią oraz Szwecją nie ograniczyła Polakom dostępu do rynku pracy, podczas gdy liczba pozwoleń na pracę w Niemczech zaczęła spadać²⁵.

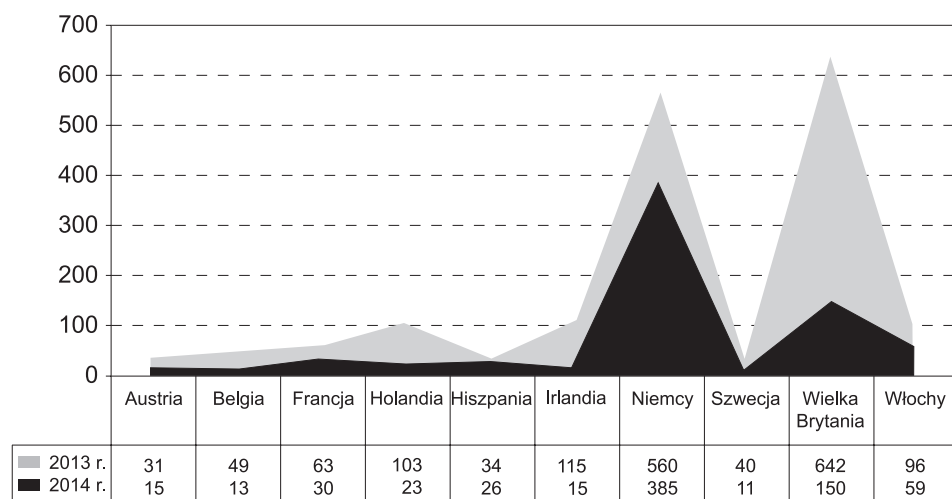
Do Wielkiej Brytanii oraz Irlandii zaczęły wyjeżdżać osoby relatywnie młodsze i lepiej wykwalifikowane niż do Niemiec. Było to spowodowane m.in.: bardzo

²⁴ R. Bera, *Emigranci polscy w nowym środowisku pracy*, Lublin, 2011, s. 25–26.

²⁵ *Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczenia bezrobocia*, red. P. Kaczmarczyk, M. Okólski, Warszawa 2008, s. 108.

dobrą koniunkturą kraju docelowego, silnym popytem na cudzoziemską siłę roboczą, mniejszymi barierami kulturowymi oraz atrakcyjnym wynagrodzeniem. Niemiecki rynek pracy został otwarty dla Polaków dopiero w 2011 r. Z informacji GUS-u o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski wynika, że w 2010 r. w Niemczech przebywało 440 tys. Polaków, pod koniec 2011 r. — 470 tys., a pod koniec 2013 r. — 560 tys.²⁶. W Wielkiej Brytanii na koniec 2013 r. przebywało 642 tys. polskich emigrantów (2004 r. — 150 tys.), a w Irlandii — 115 tys. (2004 r. — 15 tys.)²⁷.

Stopniowo następuje nie koncentracja, lecz rozlewanie się migrantów polskich po rynku pracy UE. Rynek pracy we Włoszech i Hiszpanii sprzyja podejmowaniu nielegalnego lub sezonowego zatrudnienia, a rynek pracy Holandii i Niemiec mało stabilnego, ale legalnego²⁸. Spośród nieunijnych krajów europejskich najpopularniejszym kierunkiem wyjazdów jest Norwegia, w której na koniec 2013 r. mieszkało ponad 70 tys. Polaków. Poza Europą najwięcej Polaków znajduje się w Stanach Zjednoczonych (około 200 tys. emigrantów), Kanadzie (40 tys. emigrantów) oraz Australii (14 tys. emigrantów)²⁹.

Wykres 3. Główny kierunek emigracji Polaków w 2004 i 2013 r. w Unii Europejskiej (liczba emigrantów w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski...*

²⁶ *Współczesne migracje zagraniczne...*, s. 239–261.

²⁷ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski...*

²⁸ *Współczesne migracje zagraniczne...*, s. 239–261.

²⁹ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski...*

Najnowsze wyjazdy zagraniczne z Polski dotyczą głównie ludzi młodych, którzy dopiero wchodzą na polski rynek pracy. Po 1 maja 2004 r. mamy do czynienia z wyraźną nadreprezentacją migrantów dobrze i bardzo dobrze wykształconych. Migranci z Polski stanowią zbiorowość silnie zróżnicowaną³⁰.

Po 1 maja 2004 r. nastąpił znaczący wzrost zróżnicowania terytorialnego strumienia migracyjnego z Polski. Znaczenie niektórych regionów wzrosło, a innych zmalało. Duże znaczenie utrzymały województwo podkarpackie i dolnośląskie oraz małopolskie i lubelskie. Dołączyło do nich także województwo świętokrzyskie³¹. Regiony Polski można podzielić na te o silnych tradycjach migracyjnych: małopolskie, opolskie, podlaskie — skłonność do migracji osób z wykształceniem zawodowym oraz regiony nowej emigracji: podkarpackie, świętokrzyskie, zachodniopomorskie, wielkopolskie — większa skłonność do migracji osób z wyższym wykształceniem³².

Dokonując porównania emigracji czasowych Polaków (12 miesięcy i dłużej) w okresach 1988–2001 oraz 2001–2010, możemy zauważyć, że:

- w latach 1988–2001 wyjechało z Polski ogółem 239 050 osób. Najwięcej wyjechało z województwa opolskiego (55 605 os.), małopolskiego (33 920 os.) oraz śląskiego (30 889 os.);

- w latach 2001–2010 wyjechało z Polski ogółem 536 926 osób (ponad dwukrotnie więcej niż w okresie poprzednim). Najwięcej wyjechało z województwa podkarpackiego (74 869 os.), małopolskiego (70 512 os.) oraz opolskiego (42 691 os.);

- w każdym województwie (poza opolskim) zwiększyła się liczba emigrantów w latach 2001–2010 w porównaniu z latami 1988–2001, na co decydujący wpływ miało wejście Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r., otwarcie rynku pracy dla Polaków przez poszczególne kraje oraz istnienie sieci migracyjnych³³.

Obecnie emigrują głównie osoby z województw o najniższym przeciętnym miesięcznym poziomie wynagrodzenia (stan na I kwartał 2014 r. warmińsko-mazurskie — 3311,76 zł, podkarpackie — 3344,58 zł, lubuskie — 3334,63 zł, świętokrzyskie — 3378,27 zł), które nie mogą znaleźć pracy lub nie chcą pracować za najniższą stawkę krajową³⁴. Nadreprezentację w strumieniu odpływu ludności

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Polityka migracyjna...*, s. 108–109.

³² *Współczesne migracje...*, s. 239–261.

³³ Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, *Migracje zagraniczne ludności 2002 i 2011*, www.stat.gov.pl (dostęp: 11.02.2015).

³⁴ Obwieszczenie Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w województwach w pierwszym kwartale 2014 r., <http://www.infor.pl/wskazniki/prawo-pracy-i-ubezpieczen-spoecznych/wynagrodzenia/61,Przecietne-miesieczne-wynagrodzenie-w-wojewodztwach-I-kwartale-2014-r.html> (dostęp: 3.04.2015).

notują rejony najsłabiej zurbanizowane, należące do tzw. ściany wschodniej województwa podkarpackie, lubelskie i podlaskie (względy finansowe).

Z województwa opolskiego wyjeżdżają osoby, które nie mogą znaleźć pracy lub wykonują na terenie województwa pracę niesatysfakcjonującą finansowo. Kierują się one głównie do Niemiec, Holandii, Wielkiej Brytanii oraz Skandynawii. Do Niemiec i Holandii wyjeżdżają w celach zarobkowych, natomiast do Wielkiej Brytanii (poza aspektami finansowymi) wyjeżdżają, by zmienić swój dotychczasowy tryb życia. O wyjazdach z województwa śląskiego (poza motywami zarobkowymi, bezrobociem) decydują stopień uprzemysłowienia, zanieczyszczenie środowiska oraz nieatrakcyjność architektoniczna.

Z badań Instytutu Millward Brown przeprowadzonych na zlecenie Work Service wynika, że jedynie 17 na 100 Polaków nie rozważa emigracji. Jak pokazują wyniki badań socjologów z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu — co trzeci student myśli o wyjeździe za granicę, a aż 70% maturzystów planuje wyjazd z kraju po ukończeniu szkoły. Ponadto wyjeżdża coraz więcej osób, które kilka lat temu wróciły do kraju. Ludzie obserwują, że ci, którzy wyjechali, doskonale funkcjonują za granicą i to motywuje ich również do wyjazdu³⁵. Pewna część młodych osób po ukończeniu studiów nawet nie stara się odnaleźć w polskiej rzeczywistości. Podejmują decyzje o wyjeździe pod wpływem impulsu, kierując się modą i chęcią zasmakowania innego życia³⁶.

Mobilność Polaków jeszcze do 2011 r. miała charakter krótkotrwały. Wyjeżdżali oni za granicę po pieniądze, które zamierzali po powrocie wydać w ojczystym kraju. Do tego czasu odnotowywano rosnące transfery finansowe pieniędzy do kraju, które określane były przez Narodowy Bank Polski jako tzw. prywatne transfery bieżące. Przykładowo przekazy do Polski stanowiły w 2005 r. ok. 3% wszystkich transferów na świecie. W trzecim kwartale 2005 r. ich ogólna suma wynosiła blisko 2 miliardy dolarów³⁷. Obecne wyjazdy Polaków przybierają niestety długotrwały charakter. Należy zwrócić uwagę, że wyjeżdżają nie tylko ci, którzy są do tego zmuszeni ze względów zarobkowych. Wyjazdami są obecnie zainteresowane wszystkie grupy ludności: i wykształceni, i osoby bez wykształcenia, ludność miejska i wiejska. Nawet osoby, które mają etat i zarabiają ponad 5 tys. złotych, nie wykluczają emigracji. Dochodzi także do procesu łączenia rodzin. Polacy wyjeżdżają i nie zamierzają wrócić³⁸.

³⁵ *Polacy na walizkach. Emigracyjny efekt domina*, <http://polska.newsweek.pl/emigracja-z-polski-gdzie-wyjezdzaja-polacy-newsweek-pl,artykuly,282624,1.html> (dostęp: 11.02.2015).

³⁶ J. Młyński, W. Szewczyk, *Migracje zarobkowe Polaków. Badania i refleksje*, Tarnów 2010, s. 35.

³⁷ *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa*, red. L. Kolarska-Bobińska, Warszawa 2007, s. 41.

³⁸ *Polacy na walizkach...*, <http://polska.newsweek.pl/emigracja-z-polski-gdzie-wyjezdzaja-polacy-newsweek-pl,artykuly,282624,1.html> (dostęp: 4.04.2015).

Tabela 2. Analiza porównawcza emigracji Polaków przed i po akcesji do Unii Europejskiej

Migracje zagraniczne Polaków	Przed 1 maja 2004 r.	Po 1 maja 2004 r.
Liczba emigrantów przebywających za granicą	786 tys. osób (stan na koniec 2002 r.)	2,196 mln osób (stan na koniec 2013 r.) Prognozy do końca 2015 r. — 3 mln osób
Główne kraje docelowe emigracji	Niemcy, Stany Zjednoczone, Włochy, Kanada	Wielka Brytania, Irlandia, Niemcy, Holandia, Skandynawia, Stany Zjednoczone
Profil migranta	osoby o niższym wykształceniu i kwalifikacjach; głównie w wieku 25–34 lat, a także młodzież i absolwenci szkół	osoby o wyższym wykształceniu i kwalifikacjach oraz osoby bez wykształcenia; głównie w wieku 18–29 lat
Uwarunkowania migracji	niekorzystna sytuacja na rynku pracy (wysokie bezrobocie, niewielka elastyczność, niedostosowanie strukturalne)	czynniki instytucjonalne, pogłębiająca się integracja, przemiany gospodarcze
Forma migracji	formy czasowe (cyrkulacyjne)	z upływem czasu zyskują na znaczeniu wyjazdy długookresowe, emigracje osiedleńcze

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Raport Komitetu Badań nad Migracjami PAN, *Spoleczne skutki najnowszej fali wychodźstwa*, Warszawa 2013, http://ssd.opolskie.pl/data/newsFiles/senat_-_raport_kbm_pan_2013.pdf (dostęp: 10.03.2015).

Powyższa tabelka przedstawia główne różnice w migracjach zagranicznych Polaków przed i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Jak można zauważyć, po akcesji Polski do UE wzrosła liczba emigrantów (o wyższym wykształceniu i bez wykształcenia), krótkotrwale migracje zagraniczne zaczęły zamieniać się w emigracje osiedleńcze oraz wzrosło znaczenie Wielkiej Brytanii, Irlandii oraz Holandii jako nowych krajów docelowych emigracji.

Podsumowanie

Analiza współczesnych emigracji Polaków prowadzi do wniosku, że ludzie opuszczający Polskę przed akcesją do Unii Europejskiej i po niej są bardzo zróżnicowani. Kierują się odmiennymi motywami wyjazdu, pochodzą z różnych regionów Polski i udają się do różnych krajów docelowych emigracji. Skutki migracji, zarówno pozytywne, jak i negatywne, są jednak podobne w obu okresach. Do pozytywnych można zaliczyć podniesienie standardu życia, możliwość podjęcia pracy

oraz finansowania bieżących wydatków. Dodatkowym atutem może być poznanie obcego języka oraz kultury. Do negatywnych skutków należy zaś zaliczyć pracę nieadekwatną do posiadanych kwalifikacji, utratę cennego kapitału ludzkiego w kraju (ucieczka młodych ludzi), osłabienie więzi rodzinnych, wyludnianie się obszarów peryferyjnych oraz tworzenie przez Polaków PKB innych krajów.

Bibliografia

- Bera R., *Emigranci polscy w nowym środowisku pracy*, Lublin 2011.
- Bonusiak A. et al., *Migracje polskie. Historia i współczesność*, Rzeszów 2010.
- Czop E., *Migranci polscy w krajach unijnej piętnastki (1992–2011). Wybrane zagadnienia*, Rzeszów 2013.
- Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004. Analiza psychologiczno-socjologiczna*, red. H. Grzymała-Moszczyńska et al., Kraków 2010.
- Jończy R., *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego*, Opole 2006.
- Emigracja i środowisko polonijne. Archiwa i archiwalia*, red. A. Kulecka, Warszawa 2013.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2013*, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, GUS, Warszawa 2014.
- Marczuk B., *Emigracja bliska rekordu. Ci ludzie już nie wrócą*, www.rp.pl.
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, *Migracje zagraniczne ludności 2002*, www.stat.gov.pl.
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, *Migracje zagraniczne ludności 2011*, www.stat.gov.pl.
- Obwieszczenie Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w województwach w pierwszym kwartale 2014 r., www.infor.pl.
- Polacy na walizkach. Emigracyjny efekt domina*, www.newsweek.pl.
- Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczenia bezrobocia*, P. Kaczmarczyk, M. Okólski, Warszawa 2008.
- Raport Komitetu Badań nad Migracjami PAN, *Spoleczne skutki najnowszej fali wychodźstwa*, Warszawa 2013, www.ssd.opolskie.pl.
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej — wersja skonsolidowana (Dz. Urz. UE 2012 C 326).
- Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, red. P. Kaczmarczyk, Warszawa 2008.

Determinants and course of Polish emigration before and after Polish accession to the European Union

Summary

The analysis of the contemporary emigration of Polish citizens leads to the conclusion that the people who left Poland before the accession to EU and after are very diverse. They are driven by other destinations and motives for leaving they come from different areas of Poland. Despite that, the effects of migration, both positive and negative, are similar in both periods. The positive effects certainly include upgrading the standard of living, and the possibility to work and finance current expenses. Learning foreign language and culture may be an additional advantage. On the

other hand, the negative effects include job inadequate to one's qualifications, the loss of valuable human resources in the country (the escape of young people), weakening of family ties, depopulation of peripheral areas, and creating GDP in other countries by Polish people.